

N O V A

*Norsk institutt for forskning
om oppvekst, velferd og aldring*

Årsrapport 2010

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

NOVA ble etablert i 1996 som et forvalningsorgan med særskilte fullmakter, administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet. NOVA har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan øke kunnskapen om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet samt tiltak og tjenester i velferdssamfunnet. NOVAs visjon er: Forskning for velferd og et bedre samfunn. Forskningen ved instituttet er organisert i seks forskningsseksjoner: Barnevern, Ungdom, Aldring og livsløp, Migrasjon og transnasjonalitet, Helse og tjenesteyting, Sammenliknende velferdspolitik.

Årsrapporten har en katalogdel med oversikt over ansatte, prosjekter og publikasjoner for 2010. I år fines denne kun i elektronisk versjon. Katalogen ligger på nettsidene til NOVA.

Nøkkeltall

Årsverk 2010	81,6	NOVA-publikasjoner	
Ansatte per 31.12.10	100	- <i>Rapporter</i>	20
- <i>Forskningspersonale</i>	82	- <i>Notat</i>	10
- <i>Forskerårsverk</i>	69		
		Ekstern publisering	
Omsetning (i mill. kroner)	80	- <i>Bøker, monografier</i>	7
- <i>Ekstern finansiering (i mill. kr)</i>	52	- <i>Artikler i vitenskapelige tidsskrift m. referee</i>	39
		- <i>Artikler i tidsskrift og bøker</i>	43
Antall FoU-prosjekter	177		

© NOVA 2011

Lay-out & design: Nina Eriksen & Torhild Sager, NOVA

Trykk: Allkopi

Bilder/grafikk: © Ingram

Redaksjon:

Halvard Dyb, Nina Eriksen & Torhild Sager

Kontakt:

NOVA • Munthes gt. 29 • 0260 Oslo
Postboks 3223 Elisenberg • 0208 Oslo

Tlf.: 22 54 12 00 • E-post: nova@nova.no
Nettadresse: www.nova.no

Innhold

Direktør og ledelse beretter	2
NorLAG – en studie av livet på langs	6
NOVA satser på skoleforskning	9
Hverdagen til barn i fattige familier	11
Samfunnsansvar viktig for NOVA	14

Fra direktøren

Virksomheten ved NOVA har i 2010 vært preget av stabilitet. Vi har hatt litt færre forskerårsverk enn i 2009, men den vitenskapelige produksjonen per forskerårsverk har vært på omtrent samme nivå som i fjor. Tilgangen på nye prosjekter i 2010 har vært tilfredsstillende.

Forskningsprosjektene ved NOVA tar for seg mange viktige, og ikke minst aktuelle og samfunnsrelevante problemstillinger. Blant de temaene som ble mye omtalt i media i fjor, kan nevnes: seksuelle krenkelser og overgrep blant ungdommer, ungdommer og pengespill på nettet, organisering av pleie- og omsorgstilbudet for eldre innvandrere, barn som vokser opp i familier med lav inntekt, sosiale forskjeller i skolen og store regionale forskjeller i dødelighet i Norge.

Selv om hovedtyngden av våre prosjekter er nasjonale, har internasjonalisering av forskningen ved NOVA vært et av hovedinnsatsområdene de siste årene. Her ble det i året som gikk lagt ned mye ressurser på å styrke aktiviteter som publisering, nettverksbygging og prosjektsøknader. Det ble i fjor også etablert en internasjonal gruppe på instituttet, med representanter fra samtlige forskningsseksjoner, under ledelse av en seniorrådgiver, som har et spesielt ansvar for internasjonaliseringen ved NOVA.

NOVAs strategi for perioden 2010–2013 la grunnlaget for instituttets arbeid med retningslinjer for faglig utvikling, kompetanse og forskningsprofil. I tillegg til å opprettholde og styrke vår posisjon på instituttets kjerneområder (aldring og livsløp, barnevern, ungdom og sammenlignende velferdspolitik) nevnes følgende to tematiske satsingsområder i den strategiske planen: Helse og tjenesteyting og Migrasjon og transnasjonalitet.

NOVAs regnskap for 2010 viste for første gang på mange år et underskudd. Det er en sammensatt forklaring på dette. Ledelsen og de ansatte har lagt ned en stor innsats for å styrke økonomistyringen og inntjeningen i 2011, og dette arbeidet ser ut til å bære frukter.

Høsten 2010 inviterte Høgskolen i Oslo seks samfunnsvitenskapelige institutter, blant dem NOVA, til et møte for å diskutere et nærmere samarbeid. Vi har tatt imot invitten, og vil i 2011 føre diskusjonen videre med høgskolen.

Til slutt vil jeg benytte anledningen til å takke alle medarbeiderne ved NOVA for stor innsats i det året som har gått.

Magnus Rindal
direktør

Styrets beretning

Etter vedtektene skal forskningen og utviklingsarbeidet ved NOVA bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal belyse problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester. Dette er også satt som virksomhetsmål i tildelingsbrevet fra Kunnskapsdepartementet. På disse feltene har NOVA opprettholdt sin sentrale posisjon i 2010. I tildelingsbrevet har departementet også satt opp noen prestasjonskrav, som vil bli omtalt i det følgende.

Kravet til vitenskapelig publisering er 94 publikasjonspoeng. Antall publikasjoner per forskerårsverk viser en liten stigning fra 2009. NOVA hadde 69 forskerårsverk i 2010, mot 77 i 2009, vi forventer derfor en liten reduksjon i totalt antall publikasjonspoeng. NOVA arbeider for å skape økonomisk rom for artikkelproduksjon innenfor basisbevilgningen. Styret vil ellers vise til at NOVA kom godt ut av den nylig avsluttede evalueringen av sosiologisk forskning i Norge.

I 2010 skulle NOVA ha 3 doktorgrader og 3 forskerårsverk i bistilling. Det siste kravet er tilfredsstilt, men det ble bare 2 doktorgrader. Det kan være litt tilfeldig hvilket år doktorgraden blir avlagt, og vi ser allerede nå at det blir minst 4 i 2011.

De tre siste prestasjonskravene i tildelingsbrevet gjelder inntekter fra Norges forskningsråd, internasjonale inntekter og nasjonale oppdragsinntekter. Når NOVA har 8 færre forskerårsverk i 2010 enn i 2009, påvirker det inntektene. De samlede inntektene i 2011 var 80 mill. kr, mot 89 mill. kr i 2009. Inntektene fra Forskningsrådet ligger over kravet, 18. mill. kr mot et krav på 12. Nasjonale oppdragsinntekter er i samsvar med kravet, 29 mill. kr, mens de internasjonale inntektene ligger under kravet, med 5 mill. kr mot et krav på 9. Styret vil si seg fornøyd med NOVAs inntjening i 2010.

Styret er ikke fornøyd med det regnskapsmessige resultat i 2010, som er et underskudd på 2,5 mill. kr. Etter første halvår var underskuddet på 3,8 mill. kr, og ledelsens prognose for årsresultatet var et underskudd på mellom 2 og 3 mill. kr. Siste halvår var således bedre enn første, men det er fremdeles et stort problem knyttet til at en del forskere mangler ekstern finansiering. Det er regnskapsført et tap på 5,8 mill. kr til dette formålet, mot 2,3 mill. kr i 2009. Dette er omtalt i halvårsrapporten, og er fortsatt NOVAs viktigste utfordring. NOVAs økonomi er likevel under god kontroll. Instituttet har ved utgangen av 2010 en egenkapital på 9,3 mill. kr, og tilgangen på nye prosjekter i 2010 har vært tilfredsstillende.

Fra 2009 har NOVA og Institutt for samfunnsforskning (ISF) forhandlet om videre samarbeid på den administrative siden. Fra 1. januar 2010 har NOVA overtatt ansvaret for egen IT, mens de to instituttene samarbeider om bibliotek og kantine. ISF har kjøpt Fuglehauggaten 6 fra staten, og NOVA har inngått en leieavtale med ISF for deler av dette bygget. NOVA leier også 23 kontorer i Fr. Nansens vei 17. Styret vurderer NOVAs fremtidige lokalisering.

Kompetansenivået i forskerstaben er høyt. Ved utgangen av året hadde 44 ansatte i hovedstilling doktorgrad, 27 kvinner og 17 menn. Instituttet hadde 28 ansatte som forsker I, som krever professor-kompetanse. Hele 17 forskere, 12 kvinner og 5 menn, arbeidet med doktorgrad i 2010.

Styret, 28. februar 2011

Styre og ledelse ved NOVA

Styret

Professor Lise Kjølørød, UiO (leder)
Direktør Hilde Olsen, NAV (nestleder)
Selvstendig næringsdrivende / rådgiver Maja Arnestad, Arnestad Assistanse
Ekspedisjonssjef Tor Åm, Helse- og omsorgsdepartementet
Ekspedisjonssjef Petter Øgar, Helse- og omsorgsdepartementet
Professor Torberg Falch, Institutt for samfunnsøkonomi, NTNU
Forsker I Kirsten Danielsen, NOVA
Informasjonsrådgiver Nina Eriksen, NOVA

Ledelse

Magnus Rindal, direktør
Bjørn Hvinden, forskningssjef
Elsbet Vestvatn, administrasjonssjef
Lars B. Kristofersen, forskningsleder, Barnevern
Anders Bakken, forskningsleder, Ungdom
Britt Slagsvold, forskningsleder, Aldring og livsløp
Viggo Nordvik, forskningsleder, Sammenliknende velferdspolitik
Mia Vabø, forskningsleder, Helse og tjenesteyting
Ada I. Engebriksen, forskningsleder, Migrasjon og transnasjonalitet

Resultatregnskap 2010

Virksomhet: NOVA	31.12.2009	31.12.2010
Driftsinntekter		
Inntekt fra bevilgninger	27 293 000	26 917 000
Salgs- og leieinntekter	61 955 228	53 246 270
Sum driftsinntekter	89 248 228	80 163 270
Driftskostnader		
Lønn og sosiale kostnader	56 446 262	57 283 637
Andre driftskostnader	32 117 739	25 330 986
Avskrivninger		45 551
Sum driftskostnader	88 564 001	82 660 173
Ordinært driftsresultat	684 227	-2 496 904
Finansinntekter og finanskostnader		
Finansinntekter	5 401	5 011
Finanskostnader	7 962	5 439
Sum finansinntekter og finanskostnader	-2 561	-428
Resultat av ordinære aktiviteter	681 665	-2 497 332
Periodens resultat	681 665	-2 497 332
Disponeringer		
Tilført annen opptjent virksomhetskapskapital	-681 665	2 497 332
Sum disponeringer	-681 665	2 497 332

Balanseregnskap

VIRKSOMHETSKAPITAL OG GJELD	31.12.2009	31.12.2010
C. Virksomhetskapi tal		
II Opptjent virksomhetskapi tal		
Opptjent virksomhetskapi tal	11 847 084	9 349 752
<i>Sum opptjent virksomhetskapi tal</i>	11 847 084	9 349 752
Sum virksomhetskapi tal	11 847 084	9 349 752
D. Gjeld		
I Avsetning for langsiktige forpliktelse r		
Ikke inntektsfø rt bevilgning knyttet til anleggsmidler		409 957
Andre avsetninger for forpliktelse r	3 714 816	4 433 319
<i>Sum avsetning for langsiktige forpliktelse r</i>	3 714 816	4 843 276
III Kortsiktig gjeld		
Leverandø rgjeld	2 422 732	4 799 260
Skyldig skattetrekk	1 948 161	2 198 583
Skyldige offentlige avgifter	2 479 604	3 085 933
Avsatte feriepenge r	5 155 260	4 616 563
Forskuddsbetalte, ikke opptjente inntekter	19 613 864	18 829 537
Annen kortsiktig gjeld	588 597	1 258 364
<i>Sum kortsiktig gjeld</i>	32 208 218	34 788 240
Sum gjeld	36 037 412	39 631 516
Sum virksomhetskapi tal og gjeld	47 770 118	48 981 268

NorLAG – en studie av livet på langs

Den norske studien om livsløp, aldring og generasjon (NorLAG) er blant de største sosialvitenskapelige studiene i Norge noen gang. Den tar for seg viktige overganger i andre del av livet knyttet til helse, familie og livskvalitet. – Studien gir en unik anledning til å se på hvordan livet henger sammen, sier forskningsleder Britt Slagsvold. Nå inviterer hun flere forskere til å bruke NorLAG-dataene.

Aldringen av befolkningen og samtidige endringer i familiemønstre og arbeidsliv har gitt nye utfordringer for individer og samfunn. Samtidig øker utdanningsnivået, især blant kvinner, og representerer nye ressurser og muligheter. Alt dette legger også føringer på folks valg og atferd, det være seg om tidspunkt for å pensjoneres, om utveksling av hjelp i familien eller om bruk av omsorgstjenester.

Dette var noe av bakgrunnen for at ideen om en bredt anlagt spørreundersøkelse blant middelaldrende og eldre ble lansert i NOVAs første leveår, 1996. På den tiden var det flere aldringsstudier internasjonalt, men ingen i Norge. NOVAs daværende direktør Anne Kari Lande Hasle var entusiastisk og oppmuntret til utviklingen av et større prosjekt.

Etter en lang prosess med innspill også fra internasjonale forskere kom finansieringen på plass, og Den norske studien om livsløp, aldring og generasjon (NorLAG) hadde sin første datainnsamling i 2002/03. Dette forteller prosjektleder Britt Slagsvold, en av initiativtagerne til studien og nå forskningsleder for aldring og livsløp ved NOVA.

Forskningsrådet har vært den viktigste finansieringskilden, med bidrag også fra enkelte departementer. – Men NOVA har også investert egne midler i databasen, og uten en positiv holdning fra forrige og nåværende direktør hadde satsingen ikke vært mulig, understreker Slagsvold. SSB har vært en nær samarbeidspartner når det gjelder innsamling av dataene.

Størrelse viktig

– En av fordelene ved å ha et stort og tematisk bredt datasett er at du kan belyse mange problemstillinger, på tvers av områder. Utvalget er stort nok til å kunne analysere undergrupper, som for eksempel tidligpensjonister, barnløse og de som har foreldre med demens, forteller hun. – En stor database gjør det også lettere å trekke til seg dyktige folk. Et prosjekt som dette er avgjørende for å bygge team og utvikle samarbeid, og på NOVA har vi nå en dyktig gjeng med høyt kvalifiserte forskere.

Én studie blir til to

Andre runde av NorLAG ble tilpasset en stor internasjonal studie, Generations and gender survey (GGS), i regi av FNs forskningsprogram om generasjon og likestilling, og den norske delen kalles nå NorLAG/LOGG. Koblingen gir både fordeler og ulemper. Fordelen er å kunne sammenligne med andre land. Ulempen er at forskerne ble nødt til å justere enkelte spørsmål fra runde én som gjør det vanskeligere å sammenlikne over tid.

– Fordelene er likevel langt større enn ulempene, hevder Marijke Veenstra, som er assisterende prosjektleder. – Den internasjonale studien omfatter i dag tolv land, og nye kommer til. Dette har gitt muligheter for deltakelse i to EU-prosjekter med data fra runde to av undersøkelsen.

Endringer over tid

NorLAG gir informasjon om endringer over tid, ikke bare om dagens mønstre. Dette gir dataene

større relevans for velferdspolitikken. Pensjonsreformen er et aktuelt eksempel. Data fra NorLAG gjør det mulig å studere hvordan folk oppførte seg både før og etter innføringen av reformen. NorLAG har dessuten et langt bredere tilfang av data enn det som til nå har vært tilgjengelig gjennom offentlige registre, for eksempel om familierelasjoner, helse, mestring og personlighet. Dette gir muligheter for å vurdere hva som kjennetegner de som velger tidlig eller sein pensjonering.

Eldre tenker mer på fellesskapet enn yngre

Det er stor etterspørsel etter data fra studien. I forbindelse med forarbeidet til St.meld. nr. 25 (2005 – 2006), *Framtidens omsorgsutfordringer*, bestilte Helse- og omsorgsdepartementet en rapport fra NOVA basert på data fra den første intervjurunden.

Et av spørsmålene i rapporten handlet om verdiendringer, og om hvorvidt det er grunn til å tro at morgendagens eldre blir mer kravstore og mindre beskjedne enn dagens eldre. Ulike aldersgrupper ble sammenlignet, og man fant at de eldste aldersgruppene i studien var mer kollektivistiske enn de yngre (40-åringene), ved at de i større grad innordner seg fellesskapet og har mindre ønske om å fremheve seg selv.

– Man kunne jo tenke seg at det skyldes alderen, at man blir mer beskjeden når man blir eldre. Men det viser seg at det handler mindre om alder og mer om utdanning. Morgendagens eldre vil ha mye høyere utdanning, og mye tyder på at de vil være mer kravstore, forklarer Slagsvold.

Handlinger følger holdninger hos menn

Den andre intervjurunden ble gjennomført i 2007/08 og åpnet for å følge personer over tid (fra 2002–2007) gjennom et panelutvalg.

Et av temaene i panelundersøkelsen er å se på folks holdninger til å ta seg av eldre familiemed-

lemmer dersom de blir syke. Med informasjon fra to tidspunkt kan man sammenholde holdninger til hjelp med faktisk hjelp fem år senere. Forskerne finner at det i gjennomsnitt er flere døtre enn sønner som hjelper sine gamle foreldre. Men det er blant sønnene vi finner sterkest sammenheng mellom holdninger til hjelp og faktisk hjelp senere. Tendensen er at sønner med positive holdninger hjelper, mens sønner med mindre positive holdninger ikke hjelper. For døtre går tendensen i retning av at de hjelper gamle foreldre uansett.

Unge prioriteres i vest – de gamle i øst

NorLAGs tilkobling til den internasjonale studien GGS gjør det mulig å foreta komparative analyser mellom en rekke land. Blant annet gir det muligheter for å sammenlikne holdninger til familieansvar fra vest til øst i Europa gjennom å se på forholdet mellom generasjoner fra begge sider av relasjonen, både barn og foreldre er intervjuet.

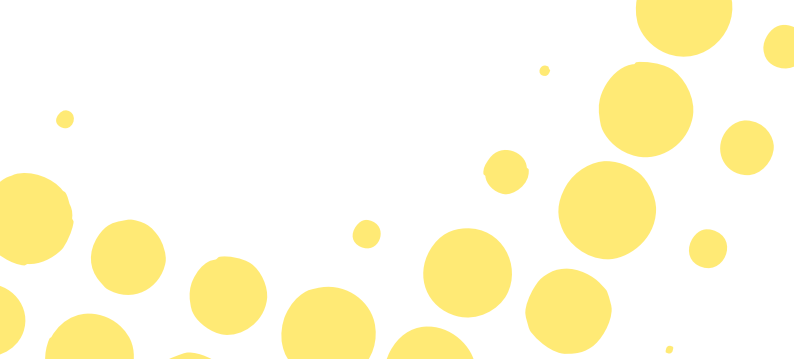
De komparative analysene viser at familieansvaret ikke bare varierer i styrke, men også i karakter. Prioriteringer oppover i generasjonslinjen ser ut til å stå relativt sett sterkere i øst, mens prioriteringen nedover står relativt sterkere i vest.

Ønsker å dele dataene med flere

NorLAG fikk nylig seks millioner kroner fordelt på fire år fra Norges forskningsråd for å stimulere flere til å benytte dataene fra studiene. Prosjektet er kalt ACCESS og innebærer blant annet å gjøre data lettere tilgjengelig for forskersamfunnet.

Marijke Veenstra er primus motor i prosjektet, og hun forteller at arbeidet med å formidle kunnskap om NorLAG-basen til ulike forskningsmiljøer

er i full gang. Tidligere i år ble det arrangert en workshop med stor oppslutning, og det jobbes med å redesign av nettsiden til studien (<http://norlag.nova.no>). I vår var forskerne i Bologna på en internasjonal kongress der NorLAG arrangerte et eget symposium. Funn fra NorLAG-studien ble presentert sammen med andre store europeiske databaser.

– Vi er veldig stolt av å ha fått disse infrastrukturmidlene, erklærer Slagsvold. – Dette er midler som henger høyt; det var kun to samfunnsvitenskapelige databaser som fikk slike midler. Bevilgningen er en anerkjennelse av NorLAG – vi ser det som et kvalitetsstempel. Studien er et viktig tilskudd til forskningsmiljøet her til lands som bør benyttes av flere forskere.

Slagsvold oppfordrer flere forskningsmiljøer til å bruke dataene fra NorLAG-databasen, og inviterer samtidig til samarbeid. NOVA-forskerne kommer gjerne og holder innlegg både for å informere og for å hjelpe til med å komme i gang med å bruke dataene, som kan hentes ut hos Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Usikker runde tre

Etter planen skal NorLAG-prosjektet i gang med den tredje bølgen av intervjuer i løpet av 2012, men finansieringen er enda ikke på plass. – Utfordringene våre handler om at det ikke er noen steder å søke midler – det er for tiden ingen utlysninger på dette feltet. Det ville jo være et paradoks om man skulle lykkes med ACCESS, for så å oppleve at det hele stopper opp fordi vi ikke kan skaffe finansiering til nye runder, sier Slagsvold.

– Den tredje runden er veldig verdifull; med disse dataene på plass vil vi nemlig kunne si mye mer om årsakssammenhenger. Longitudinelle undersøkelser av denne typen blir bare mer og mer verdifulle for hver runde som blir gjennomført.

– Vi begynner å få dårlig tid hvis vi skal følge planen om å gjennomføre runden i 2012. Vår samarbeidspartner SSB må også få tid til å forberede innsamlingen, understreker Slagsvold.

Om NorLAG

Den norske studien av livsløp, aldring og generasjon (NorLAG) er blant de største sosialvitenskapelige studiene i Norge noen gang. Her undersøkes overganger i andre halvdel av livet. Studien er longitudinell, det er foreløpig gjennomført to runder, og nye runder er planlagt. Data er samlet inn via intervju, spørreskjema og offentlige registre.

Andre runde av NorLAG er integrert i den internasjonalt komparative Generations and Gender Survey (GGS) i et samarbeid med Statistisk sentralbyrå (kalt LOGG: Livsløp, generasjon og kjønn). Vel 5 500 personer i alderen 40–79 år ble intervjuet til første runden av NorLAG i 2002–2003. Andre runde ble avsluttet i 2008 som del av LOGG, med mer enn 15 000 intervjuede i alderen 18 til 84 år. Statistisk sentralbyrå har stått for datainnsamlingen gjennom hele perioden.

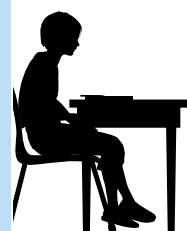
Studien skal gi kunnskaper om viktige overganger i livet knyttet til helse, arbeid, familie, nærmiljø og velferdsstat, og konsekvenser av disse endringene for levekår, sosial deltakelse og livskvalitet.

Kontaktpersoner

Britt Slagsvold, prosjektleder
Marijke Veenstra, assisterende prosjektleder

Nettside

<http://norlag.nova.no>

NOVA satser på skoleforskning

De siste årene har NOVA fått tilslag på flere store prosjekter innen tema skole og utdanning, og forskningsmiljøet ved instituttet blomstrer. – Vi leverer viktige kunnskapsbidrag om skolehverdagen, læringsmiljø og sosial ulikhet i læringsutbytte, forteller forskningsleder Anders Bakken. – Det er gledelig at det nå er stor interesse for forskningsbasert kunnskap på et så viktig samfunnsområde.

Evaluering av Kunnskapsløftet, motivasjon i ungdomsskolen, ungdom og utdanningsvalg, sosial ulikhet og gode læringsmiljø – dette er stikkord for noen av NOVAs prosjekter innen skole- og utdanningsforskning de siste årene. Forskerne våre setter dagsorden ved å vise at klasse er den store forskjellsskaperen i den norske skolen, at kjønnsforskjeller og etnisk bakgrunn ikke er like viktige faktorer når det gjelder hvem som får best karakterer, og at skolen ikke klarer å utjevne sosiale forskjeller. De forteller samtidig at norsk ungdom er blitt snillere de siste 20 årene og slutter mer opp om skolen enn før.

Anders Bakken har vært en pådriver for skoleforskningen ved NOVA i mange år, og er nå forskningsleder for Seksjon for ungdomsforskning. Han forteller at antallet forskere som driver med skoleforskning ved instituttet har hatt en jevn økning de siste årene.

– Siden instituttet ble startet i 1996 har skoleforskningen vært en del av vår forskningsportefølje, men i takt med økt oppmerksomhet om viktigheten av forskning på de ulike sidene av

skolehverdag og læringsmiljø, har forskningsaktiviteten også økt, forklarer Bakken.

– Vi så tydelig at interessen for skoleforskning økte både hos politikere og blant foreldre etter at blant annet PISA-undersøkelsene kom tidlig på 2000-tallet og sammenliknet norske skoleresultater med andre lands.

– Det såkalte PISA-sjokket satte i gang prosesser, både hos politikere og foreldre, forteller han. Mange var nok fornøyd med den norske skolen på mange områder, men disse internasjonale undersøkelsene viste vel også at det er noen felt vi kan bli bedre på. – I Norge skårer vi høyt på for eksempel trivsel, men selv her er det noen områder som kan forbedres. Blant annet er det en god del mobbing i den norske skolen, påpeker Bakken.

Myndighetene satser på forskning

De skolepolitiske prosessene førte blant annet til Kunnskapsløftet – en reform for grunnskolen som er særlig opptatt av grunnleggende ferdigheter, noe også PISA-målingene legger vekt på. I samme periode har myndighetene også vært opptatt av sosial ulikhet i læringsutbytte.

– Etter reformen har myndighetene satset på forskning. Det har kommet to store programmer i Forskningsrådet med 400 millioner i potten, forteller Bakken. – I tillegg har sentrale aktører som Utdanningsdirektoratet og Kunnskapsdepartementet bestilt mindre prosjekter og mange

av disse utlysningene har NOVA fått tilslag på, forteller han. – Dette har gjort at vi har kunnet utvikle vår kompetanse og bygge opp et skoleforskningsmiljø. Både stipendiater og forskere med internasjonal bakgrunn er tilknyttet miljøet.

Registerdata og spørreundersøkelser

– Vi har også merket at det nå er større interesse for kvantitativ skoleforskning, og her har NOVA et fortrinn med god kompetanse i kvantitative metoder, utdyper Bakken. I tillegg til PISA-undersøkelsene finnes det mye gode registerdata, nasjonale prøver, karakterer, data om skolefullføring og -frafall. Fra 2002 og framover har tilgangen på dataene for grunnskolen blitt bedre og lettere tilgjengelig.

– I tillegg stiller NOVA sterkt med Ung i Norge-dataene våre, fastslår Bakken. Dette er unike datasett som inkluderer hele tenåringspopulasjoner fra 1990-tallet og fram til 2010. Det gjør at vi kan studere endringer over tid; vi har både longitudinelle data og tverrsnittsdata.

I disse undersøkelsene svarer ungdom på spørsmål om ulike måter å tilpasse seg hjem, fritid og skole på. Analyser viser at det er sterke koblinger mellom disse arenaene og skole. Tormod Øia er en av dem som utførte analyser av dette materialet som innspill til en NOU om ungdom og skolemotivasjon 2011.

– Et annet fortrinn som NOVA har, er at vi er gode på å knytte sammen forskere med ulik kompetanse og ulik bakgrunn for å belyse mange sider av komplekse saksområder, hevder Bakken. –I tillegg til store kvantitative prosjekter har NOVA også god kompetanse og flere forskere som bidrar med kvalitativ forskning.

Sosial ulikhet og kjønnsforskjeller

Bakken forteller at NOVAs skoleforskning alltid har fokusert på det sosiale mer enn det pedagogiske innholdet i skolen. Sosial ulikhet i prestasjoner og læringsmiljø har vært ett av hovedtemaene. Og når det gjelder sosial ulikhet har NOVA vært opptatt av tre dimensjoner: klasse, etnisitet og kjønn.

– Jon Lauglo var på 90-tallet en av de første til å påvise at mange minoritets elever var sterkt motiverte for høyere utdanning, noe mange var skeptiske til den gang. Nå, ti år etter, ser vi på universitetene at de i større grad enn norsk ungdom tar høyere utdanning, fastslår Bakken.

– Når det gjelder klasse, så har vi, sammen med flere andre, vist hvor stor sammenheng det er mellom foreldres utdanning og elevenes skoleprestasjoner. Vårt bidrag til evalueringen av Kunnskapsløftet viser også at dette har fått større betydning utover 2000-tallet, forteller han.

De senere år har det også vært en debatt om kjønnsforskjeller i norsk skole både i elevresultater og på lærersiden. Her har NOVA bidratt med kunnskap om at det at jentene gjør det litt bedre enn guttene i gjennomsnitt i noen fag, ikke skyldes skolen selv, men eksterne forskjeller som elevene har med inn i skolen. – Min egen forskning viser at det ikke har noen betydning at mange kvinner jobber i skolen; kjønnsforskjellene er de samme uansett, konstaterer Bakken.

Gode utsikter

Forskningslederen ser også gode muligheter for fremtiden for skoleforskningen ved instituttet. Norges forskningsråd fortsetter med sin satsing på skoleforskning, og NOVA jobber med å utvikle prosjekter som blant annet beveger seg i retning av å studere fag- og yrkesopplæringen nærmere. – Dette har vært et underdekket område foreløpig, mener Bakken, så her trengs det mer forskning.

Hverdagen til barn i fattige familier

På tross av at Norge er et av verdens rikeste land finnes det likevel mange familier som ikke har fått ta del i den generelle velstandsutviklingen, og som sliter økonomisk. Denne store nasjonale utfordringen danner utgangspunkt for prosjektet *Barns levekår – betydningen av familiens inntekt*, hvor hensikten er å vinne mer kunnskap om hva lav inntekt betyr for ulike sider ved barns hverdag. Mona Sandbæk og Viggo Nordvik forteller her om erfaringene med det tiårige prosjektet.

Prosjektet, som er et samarbeidsprosjekt mellom NOVA og Norske Kvinners Sanitetsforening (N.K.S), ble startet for ti år siden og er nå inne i sitt siste år. Gjennom prosjektet har man forsøkt å svare på følgende tre hovedproblemstillinger:

- På hvilken måte skiller lavinntektsfamilier seg fra andre familier når det gjelder tilknytning til arbeidsmarkedet, bostandard og tilgang på viktige forbruks-goder?
- Hvordan beskriver barna sitt forhold til skole, venner og fritidsaktiviteter? Er det noen sammenheng mellom familiens inntekt og barnas hverdagsliv? Hvordan opplever og håndterer barna og foreldrene sin livssituasjon?
- Hvilke tiltak kan bedre livssituasjonen til barn i familier med lav inntekt?

En rekke forskere med ulik faglig bakgrunn har deltatt i prosjektet, men prosjektleder Mona Sandbæk og forskningsleder Viggo Nordvik har vært sentrale bidragsyttere i hele perioden. Deres faglige bakgrunn er illustrerende for den tverrfaglige innretningen prosjektet har hatt. Mona har en lang karriere bak seg som forsker innen barnevernet, hovedsakelig med en kvalitativ tilnærming, mens Viggo i store deler av sin forsker-karriere har jobbet med boligforskning, med en betydelig kvantitativ erfaring i bagasjen.

Begynnelsen

Ved inngangen til 2000 tok Norske Kvinners Sanitetsforening initiativ til prosjektet. Da hadde

det begynt å komme store oppslag i media om barnefattigdom. NKS ønsket muligheten til å få til et landsomfattende handlingsrettet forskningsprosjekt av mer langvarig karakter.

Det ble fulgt opp ved NOVA ved at man laget et design for prosjektet i samarbeid med Statistisk sentralbyrå (SSB). Det skulle være et longitudinelt prosjekt som skulle vare i 10 år, en samfinansiering mellom NOVA og N.K.S, og da med SSB som ansvarlig for datainnsamlingen og påkoblingen til registerdata.

På den tiden verserte det mange forskjellige tall i forhold til barnefattigdom. N.K.S ønsket seg en grundig undersøkelse som ga kunnskap som kunne gi grunnlag for handling og retning i forhold til hvilke typer tiltak deres organisasjon skulle ta del i.

Hvor unikt er dette prosjektet?

Mona: Vår undersøkelse var unik på mange måter. Det var ikke vanlig på den tiden å bruke barn som informanter, og det var heller ikke vanlig å gjennomføre et prosjekt hvor man fulgte et utvalg familier over lang tid, og heller ikke at den var landsomfattende.

Viggo: En annen unik side ved denne undersøkelsen er kombinasjonen av registerdata og surveydata. Registerdataene gav oss kunnskap om inntekt og husholdssammensetning over en lang tidsperiode, men i tillegg fikk vi svar på spørsmål om hverdagsopplevelser, som registerdataene

ikke kan gi. Slik fikk vi registrert hverdagen til både barn og foreldre.

Har prosjektet vært vellykket?

Mona: Først og fremst må jeg få si at jeg synes det har vært en seier å ha klart å få gjennomført undersøkelsen, at vi har greid å skaffe tilveie nok informanter. Det er en krevende utfordring i seg selv å få folk til å stille opp gjentatte ganger i en tårsperiode. Vi har lyktes med å få fram mye interessant kunnskap, fordi informantene har brukt tid på prosjektet.

Viggo: Longitudinelle data er viktige og særlig innenfor et felt som barnefattigdom. Det er mange analyser vi kan gjøre på longitudinelle data som ikke kan utføres på andre typer data. Så kan man si at det også er svakheter ved disse dataene – blant annet i form av frafall. Men alt i alt er styrkene større enn svakhetene.

Mona: Det har vært publisert en lang rekke rapporter og vitenskapelige artikler fra prosjektet, og i tillegg har det vært mange medieoppslag. Studien er presentert på både nasjonale så vel som inter-nasjonale konferanser.

Jeg har også lyst til å understreke at dette er en undersøkelse som har virket sammen med andre undersøkelser. Den har gått inn og bidratt til å sette barnefattigdom og konsekvenser av barnefattigdom på dagsordenen.

Hvilken betydning har slike undersøkelser, og hvor ligger eventuelt samfunnsnytten?

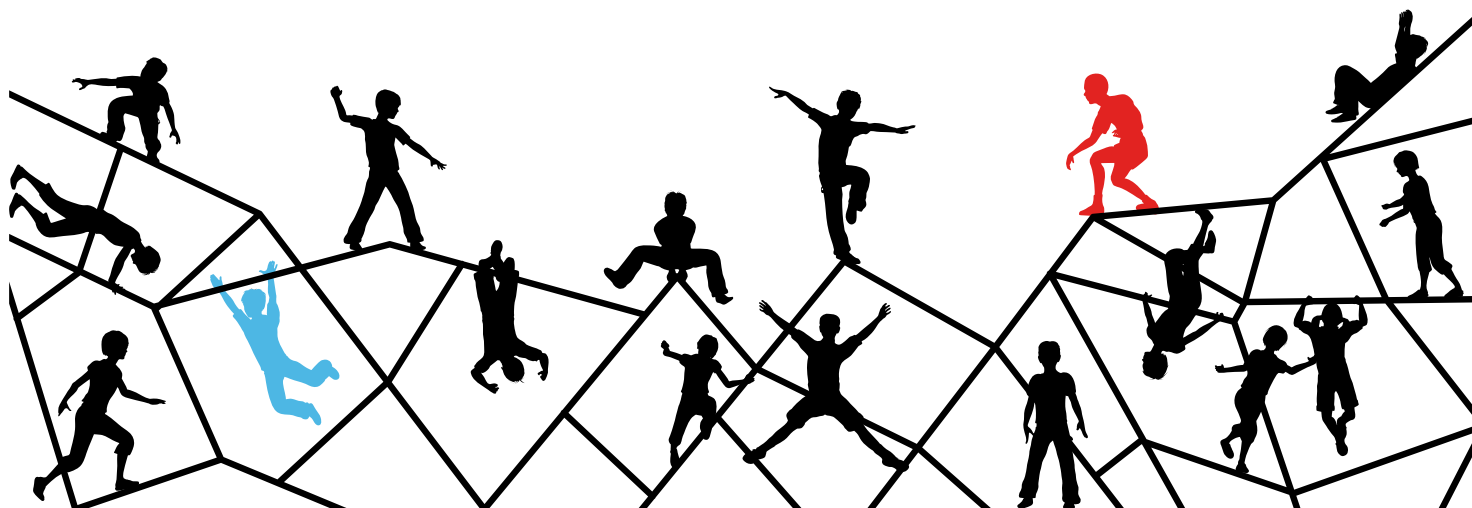
Viggo: Jeg tror samfunnsnytten blant annet ligger i det at vi skaper en kunnskapsbase for politikktvikling og offentlig debatt. Jeg vet blant annet at det utvalget som nå skal i gang med å utrede en ny boligsosialpolitikk, er interessert i ungers boforhold og har bestilt egne analyser av våre data. Dette er et eksempel på at slike undersøkelser går direkte inn i policyproduksjonen. Men først og fremst påvirker slike undersøkelser politikktviklingen gjennom å sette ting på dagsorden.

I tillegg inngår studien i tjenesteproduksjonen ved at erfaringer fra denne undersøkelsen blir brukt i undervisningen av studenter i Sosialt arbeid ved blant annet Høgskolen i Oslo.

Mona: Vi produserer kunnskap som dersom den tas i bruk, vil kunne bedre forholdene for fattige barn og familier. Om den tas i bruk kan ikke vi avgjøre, det er opp til politikerne. Men det er gledelig å registrere at noen av de tiltakene vi var opptatt av i 2003, har blitt fanget opp. Ikke det at vi skal ta æren for det alene, men vi har bidratt sammen med andre. Jeg tenker her på oppmerksomheten rundt det med gratis skole, og det at alle barn bør ha rett til en fritidsaktivitet.

Hva er noen av hovedfunnene fra prosjektet?

Mona: Følgende funn mener jeg det kan være grunn til å trekke fram:

- at familiene inntektsmessig ikke har beveget seg langt i forhold til medianinntekten: at de som var en del av lavinntektsutvalget i 2000 ikke har beveget seg så mye lengre opp på inntektsstigen – selv åtte år etter.
- at foreldrene gjennomgående rapporterer større forskjeller enn det barna gjør – da i forholdet mellom lavinntektsutvalget og kontrollutvalget. Det er et stabilt mønster.
- at boligforholdene i de kommunale boligene er så markant mye dårligere enn i de private, noe som også stemmer godt overens med andre undersøkelser som er gjort.
- at fattigdomstilværelsen for mange er et forbigående fenomen, men at noen opplever dette som et varig fenomen. I denne gruppen familier er det en overrepresentasjon av ikke-vestlige innvandrere, og av voksenpersoner som ikke har tilknytning til arbeidslivet.

Viggo: Samtidig ser vi at det i gruppen med familier med ikke-vestlig bakgrunn er et stort sprik i skoleprestasjoner. Her er det noen som klarer seg veldig bra, endog bedre enn etnisk norske elever, og en gruppe som greier seg veldig dårlig.

Kan vi forvente en fortsettelse av prosjektet?

Mona: Det er ett år igjen av prosjektet. I disse dager sender vi ut brosjyrer hvor vi informerer familiene som har deltatt i prosjektet, om resultatene. Dette har vi gjort ved hver undersøkelsesrunde, og nå informerer vi om funnene fra den tredje og siste runden. Samtidig spør vi dem om vi kan få kontakte dem en gang til, altså barna, om ti år.

Dessuten jobber vi fremdeles med formidling av funnene i prosjektet, både i form av artikkelskriving og foredrag i ulike sammenhenger.

Viggo: Prosjektet har gitt oss et unikt datasett som helt sikkert vil bli benyttet i andre prosjekter på huset, til å utvikle nye prosjekter inn mot Forskningsrådet, og til å svare på aktuelle problemstillinger i form av utlysninger av prosjekter fra departementer.

Jeg vil avslutte med å si at vi i fortsettelsen kunne ha lyst til å se nærmere på et problem som er oppe på dagsorden nå – nemlig at så mange faller fra i den videregående skolen. Det handler om overgangen fra ung voksen til voksen. Hvordan blir den overgangen påvirket av livsløpet fra man er åtte år og fram til man er atten år? Det har vi muligheten til å studere videre gjennom dette datasettet når vi får koblet til nye opplysninger etter hvert.

Om studien

Datamaterialet består av et lavinntektsutvalg og et kontrollutvalg. Barna i lavinntektsutvalget ble trukket blant familier som hadde inntekter under 60 prosent av medianinntekten i 2000, mens barna i kontrollutvalget ble trukket fra familier i alle inntektsgrupper.

Undersøkelsen er en panelstudie hvor de samme barna og familiene deres intervjues ved tre tidspunkt: 2003, 2006 og 2009. Ved første intervjurunde var barna i alderen 6–12 år. Da ble foreldrene intervjuet på vegne av de yngste barna i alderen 6–8 år. I 2009 var de blitt ungdommer i alderen 12–18 år.

Tema for intervjuene med barna var: hverdagslivet hjemme, på skolen og i fritida, egen helse, forbruk og syn på familiens økonomiske situasjon. Foreldrene ble intervjuet om demografiske forhold, tilknytning til arbeidsliv, familieøkonomi og sosiale relasjoner.

I tillegg har SSB koblet til registerdata om blant annet innvandrerbakgrunn, utdanning, inntekter og bruk av offentlige stønader. Prosjektet har også en kvalitativ del hvor 26 foreldre og et tilsvarende antall barn fra lavinntektsutvalget ble intervjuet.

For mer informasjon om prosjektet se www.nova.no.

Samfunnsansvar viktig for NOVA

– Å medvirke til å få fram nye forskarar er noko som NOVA legg vekt på, seier direktør Magnus Rindal. – Vi hadde i 2010 sytten doktorgradsstipendiatar ved instituttet. Dette er fleire enn vi treng til eiga rekruttering, men som eit statleg forvaltingsorgan har vi ei forplikting til å byggje opp kompetanse ut over det vi sjølv har behov for.

Samfunnsansvar dreier seg om kva ei verksemd *kan* gjere, ikkje kva ho *må* gjere. – Slik eg ser det, har vi eit samfunnsansvar når det gjeld å byggje opp fagkompetanse på dei områda som NOVA etter vedtektene skal forske på, understrekar Rindal. – Dermed er vi med på å utvide kunnskapen på viktige forskingsfelt som heile Noreg får nytte godt av.

Verksemda ved NOVA er i hovudsak prosjekt-finansiert gjennom eksterne inntekter, men instituttet har òg ei basisfinansiering som mellom anna blir brukt til kompetansebygging.

Rindal peikar på at NOVA driv med forskingsproduksjon, medan universiteta tek seg av sjølve forskarutdanninga. Instituttet har arbeidsgjevaransvar for doktorandane, som jobbar på forskingsprosjekt på NOVA medan dei følgjer eit doktorgradsløp på universitetet.

– Stipendiatane er viktige for oss, mellom anna fordi dei representerer ei kobling til Universitet- og høgskulesektoren, seier Rindal. Vi har ikkje eit formalisert samarbeid på området, men ei utveksling som begge organisasjonane, så vel som samfunnet som heile, nyter godt av, framhever han.

– Vi har òg merka oss at Noregs forskingsråd oftare enn før lyser ut prosjekt som inkluderer doktorgradsstipend. Dette er med på å auke talet stipendiatar hjå NOVA òg, og er noko vi ønskjer velkomen, fastslår Rindal. – Medan utlysingane dekkjer den obligatoriske treårige forskarutdan-

ninga, legg NOVA til eit fjerde år med såkalla pliktarbeid. Slik får stipendiatane høve til å jobbe på andre prosjekt ved instituttet.

– Det er bra å ha mange stipendiatar i forskargruppene, dei medverkar til eit ungt miljø. Vi ønskjer òg masterstudentar velkomen til NOVA, og tilbyr kontorplass, bruk av interessante data-materiale og rettleiing frå forskarane våre til dei som er interesserte, seier Rindal.

To doktorgradsprosjekt ved instituttet

Den familievennlige velferdsstaten

Doktorand: Elisabeth Ugreninov

Fag: Sosiologi

Tema for Ugreninovs avhandling er hvordan familievennlig politikk som fødselspermisjon og barnetrygd kan påvirke familiers inntektsutvikling og mødres sykefravær. Avhandlingen vil bestå av totalt fire artikler.

I de to første artiklene benyttes registerdata for å analysere den kausale effekten av pappapermisjon på henholdsvis mors inntekt og sykefravær. I 1993 ble fire uker av fødselspermisjonen forbeholdt far.

I den første artikkelen argumenterer hun for at fedre som tar pappapermisjon dreier sin spesialisering fra yrkeskarriere til hjemmearbeid. Når far bidrar mer hjemme, får mor mer tid til å spesialisere seg i sin yrkeskarriere, noe som kan gi utslag i økt inntekt. Analysene viser at kvinner som omfattes av reformen har høyere gjennomsnittsinntekt i perioden 1995 til og med 2005.

Mors sykefravær i lys av pappapermisjon

Den andre artikkelen har samme vinkling, men det antas at fedre som tar pappapermisjon bidrar mer hjemme, noe som vil lette mors dobbeltarbeid. En generell antagelse er at kjønnsforskjellene i sykefravær kan skyldes graviditetsrelatert sykefravær, og at yrkesaktive kvinner i større grad enn menn opplever dobbeltarbeid ved å kombinere yrkesaktivitet og omsorg for små barn.

Ingen av analysene gir støtte for at pappaperm har reduserende effekt på mors sykefravær etter fødsel. Derimot viser analysene i den tredje artikkelen en klar effekt av selvrapportert skjev arbeidsfordeling i hjemmet og mødres sykefravær.

Yrkesaktive mødre som oftere enn sine menn tar seg av husarbeid, har klart høyere sykefravær enn mødre som er mer likestilte, og gir dermed

støtte for at dobbeltarbeid kan forklare noe av kjønnsforskjellene i sykefraværet.

Fattigdomsbekjempelse

I den siste artikkelen analyserer Ugreninov inntektsutviklingen og fattigdomsrisikoen for en gruppe inntektsfattige familier i perioden 2000 til og med 2008. Bekjempelse av fattigdom har vært på den politiske agendaen siden 2002, da Bondevik-regjeringens visjon om at ingen skulle leve i fattigdom i Norge ble lansert. Stoltenberg-regjeringen videreførte visjonen med et løfte om å fjerne fattigdommen i Norge.

På tross av en klar visjon om å bekjempe fattigdommen er det få politiske tiltak som direkte kan påvirke barnefamiliers fattigdomsrisiko. For eksempel har ikke barnetrygden blitt oppjustert i løpet av de siste ti årene, på tross av at barnefattigdommen ville blitt redusert fra 7,5 til 5,4 prosent.

Hovedspørsmålet i denne artikkelen er hvorvidt de ulike regjeringenes fattigdomsbekjempelse har gitt resultater for familiene som studeres. De fleste lavinntektsfamiliene fra utvalget øker sin inntekt, men ni år etter lever fortsatt en av fire husholdninger under fattigdomsgrensen. De som har beveget seg over fattigdomsgrensen, har ikke beveget seg langt.

Som forventet gir manglende yrkesaktivitet en klart høyere risiko for vedvarende inntektsfattigdom, men analysene indikerer også at en positiv endring i yrkesaktiviteten gir liten uttelling. Andre forhold som gir lavere inntektsutvikling og høyere fattigdomsrisiko er dårlig helse, det å ha tre eller flere barn, samt ikke-vestlig innvandringsbakgrunn.

Publiserte artikler: Kotsadam, A., Ugreninov, E. and Finsesaas, H., (2011). The long-term effect of parental leave on mothers' earnings. In Kotsadam, A. 2011. *Gender, Work, and Attitudes*. Ph.D. University of Gothenburg: School of Business, Economic and Law. 197.

Quality and Cost of Care for the Elderly

Doktorand: Anders Kvale Havig

Fag: Siviløkonomi

Mange studier har konkludert med at god ledelse og god organisering er avgjørende for hvordan et sykehjem fungerer. Imidlertid er det få studier som har undersøkt hvilken type ledelse og hvilken type organisering som er relatert til god sykehjemskvalitet. I sitt doktorprosjekt ser Havig på hvilken effekt ledelse og organisering har på kvalitet og jobbtrivsel i sykehjem.

Dataene i undersøkelsen ble samlet inn fra 40 sykehjemsavdelinger, lokalisert ved 22 sykehjem i 11 kommuner og syv fylker. I analysene bruker Havig sykehjemsavdeling fremfor sykehjem som enhet, basert på en antagelse om at ledelsesstil, organisering, jobbtrivsel og kvalitet i pleien kan variere betydelig mellom to eller flere avdelinger ved ett og samme sykehjem.

Ulike ledelsesstiler

Ledelsesstil ble i undersøkelsen kartlagt ved spørreskjema til de ansatte, hvor de rangerte ulike påstander om sin nærmeste overordnede langs en skala fra 1 til 7. Opprinnelig forsøkte forskerne å måle flere ulike ledelsesstiler, men i analysene var det kun to typer stiler som skilte seg klart ut: oppgaveorientert ledelse og relasjonsorientert ledelse.

Oppgaveorientert ledelse kjennetegnes ved at lederen har fokus på planlegging og organisering av arbeidsoppgaver, klargjøring av roller, ansvar og mål og kontroll av arbeidsprosesser og prestasjoner. Relasjonsorientert ledelse kjennetegnes derimot av at lederen har fokus på å gi støtte og oppmuntring til de ansatte, utvikle egenskaper til og relasjoner blant de ansatte og verdsette de ansattes arbeid og bidrag til organisasjonen.

Indikatorene for å måle kvalitetsnivået ved avdelingene ble utviklet basert på Kvalitetsforskriften, og målt på en skala fra en til syv. Forskriften definerer kvalitet som en flerdimensjonal størrelse, bestående av blant annet medisinske, pleierelaterte og sosiale aspekter. Tre uavhengige

kilder ble benyttet til å vurdere kvalitetsnivået: pårørende, ansatte og feltobservasjoner. Feltobservasjonene er utført av Havig, og hver avdeling ble besøkt mellom 20 og 25 timer. Under feltarbeidet bar han uniform og deltok i de daglige aktivitetene i den grad det falt seg naturlig. I tillegg til at feltarbeidet gav god informasjon om kvaliteten ved de ulike avdelingene, gav det også meget nyttig kunnskap om andre forhold rundt sykehjemsdrift. Jobbtrivselen ble kartlagt ved hjelp av spørreskjema til de ansatte.

Tre artikler

I forbindelse med doktorgradsarbeidet skal Havig skrive tre artikler. Den første artikkelen ser på effekten av de to ledelsesstilene og ulike organisasjonsfaktorer på jobbtrivselen blant ansatte i sykehjem. Den andre artikkelen ser på effekten av de to ledelsesstilene og bemanning på kvaliteten i sykehjem mens den tredje artikkelen ser på effekten av team på kvaliteten i sykehjem. Artikkel nummer en er publisert i *Journal of Clinical Nursing*, mens artikkel nummer to og tre vil bli sendt til publisering i 2011.

Høy jobbtrivsel

Generelt viser undersøkelsen at kvaliteten ved norske sykehjem er rimelig god, i hvert fall på enkelte områder. Det er imidlertid stor variasjon mellom sykehjemmene, med en differanse på over på over 2 poeng (på skala fra en til syv) fra den beste avdelingen og ned til den dårligste. Jobbtrivselen blant de ansatte var videre meget høy, kanskje noe overraskende i forhold til det negative bildet som media dessverre ofte skaper av arbeidsforholdene og sektoren generelt.

Målet med avhandlingen er å gi et lite bidrag til å kartlegge hvilke faktorer som kjennetegner velfungerende sykehjemsavdelinger, og hvilke faktorer som kjennetegner mindre velfungerende avdelinger.

Publiserte artikler: Havig, A.K., Skogstad, A., Veenstra, M. & Romøren, T.I. (2011). The effects of leadership and ward factors on job satisfaction in nursing homes. *Journal of Clinical Nursing*, doi: 10.1111/j.1365-2702.2011.03697.

www.nova.no